

Redaktionelt forord

»Money makes the world go round«, men »lykken er ikke gods eller guld«. Modsætningen mellem disse to udsagn er en af de fundamentale konflikter, der gang på gang viser sig i samfundsdebatten.

På den ene side er samfundene og vareudvekslingen blevet mere og mere monetariseret og markedsorienteret; man er gået fra at have en høj grad af naturaløkonomi med produktion til eget forbrug tilbage i 1700-tallet til vore dages økonomier, hvor næsten hele den private produktion omsættes på markeder for penge.

På den anden side har økonomerne hele tiden udvidet velstandsbegrebet. Merkantilisterne i 1600- og 1700-tallet betragtede guld og sølv (dvs. penge) som det egentlige mål for en nations eller persons velstand. Allerede klassikerne forlod omkring år 1800 guld, sølv og penge som velstandsmål og betragtede i stedet størrelsen af den fysiske vareproduktion som målet for velstand. Vareproduktion var produktivt arbejde. Den holdning var Karl Marx's arbejdsværdilære det sidste udtryk for. Der findes selvfølgelig stadig debattører, der skelner mellem produktivt og uproduktivt arbejde. Administration, handel og service producerer ligesom ikke rigtig noget. »Man kan ikke leve af at klippe hinanden«, siger de. Men det er ikke et synspunkt, der er noget seriøst fagligt belæg for.

Allerede i 1870'erne bredte neoklassikerne værdimålet ud. Alt hvad der giver glæde, velfærd og livskvalitet har værdi. Det indgår i den nyttefunktion, der viser, hvor lykkeligt et menneske er. Lykke er det, økonomerne kalder nytte, og som måles i nyttefunktioner og indifferenskurver. Dvs. kærlighed og kildevand bidrager lige såvel som mad og klæder til størrelsen af et menneskes velfærd og nytte.

Men selv om det er moderne økonomisk teori, så glemmes de mindre håndgribelige kilder til nytte let i en række praktiske problemstillinger. For det er langt fra alle kilder til nytte, det er lige let at måle. Den fysiske produktion – mængden af klæder, mad og drikkevarer – er let at måle, men det er lykkelig kærlighed og naturoplevelser ikke. Værdien af markedsomsatte goder har en observerbar pris på markedet, men det har hverken kærligheden eller naturoplevelsen.

Der er så en oplagt fare for, at man springer over, hvor gærdet er lavest, og styrer efter det målelige og glemmer eller bagatelliserer det vanskeligt kvantificerbare. Vi måler velfærdsudviklingen som økonomisk vækst og stræber efter en høj fysisk produktivitet uden at regne på de vanskeligt kvantificerbare bidrag

til den menneskelige lykke og velvære. Og en lang række af disse vanskeligt målelige forhold er også påvirket af f.eks. den økonomiske politik. De politiske styringsinstrumenter påvirker ikke alene indkomstniveauet, men også ansættelsestrygheden og stresniveauet; og selv om de er vanskeligere at måle, spiller de måske en mindst lige så stor rolle for folks »lykke«. Nyttens af kunstværket i parken, digtsamlingen på biblioteket og den rene natur er vanskelige at måle, men de må aldrig glemmes. Også det mindre håndgribelige må tælle med, når der føres politik og prioriteres.

Det er derfor højest prisværdigt, at miljøøkonomerne kæmper med at værdisætte naturværdier, biodiversitet o.l. De går ikke af vejen for at arbejde med »eksistensværdier«, dvs. værdien af, at en art eksisterer – det har en værdi for folk, at der er blåhvaler, selv om de aldrig selv vil få nogen chance for at opleve en hval. Sådanne kvantificeringer giver ofte høje tal og kan være med til at sætte naturgoder og deres bevarelse højere op på den politiske prioriteringsliste.

Men kvantificeringerne og værdisætningen rummer også en fare, for man risikerer, at det »tingsliggør« uerstattelige værdier, og derved giver anledning til en mere kynisk behandling af umistelige værdier vedrørende kulturarv, flora, fauna og natur. Nok har det unikke landskab en stor værdi, men det er også dyrt at føre motorvejen udenom. Man kan komme i nærheden af Simon Spies' kyniske »Det kan godt være, at man ikke kan købe kærlighed for penge, men man kan købe noget, der til forveksling ligner«.

Og så er vi ved temaet »What money can't buy«, for det viser sig, at man med økonomiske metoder har svært ved at fange mange helt centrale dele af menneskelivet og af samfundenes funktion. Niels Kærgård diskuterer i den første artikel styringen af et samfund og understreger, at moral, etik, religion og traditioner har en vigtig plads til regulering af adfærden i samfundet, og at denne funktion langt fra altid kan erstattes af markedsstyring og økonomiske incitament. Samtidig påvirker brugen af økonomiske incitament moralen og traditionerne; incitamenterne har en tendens til at nedbryde moralen. Gert Tinggaard Svendsen og Gunnar Haase Lind Svendsen diskuterer i den følgende artikel de mere uhåndgribelige strukturer i form af den tillid, der får samfundet til at fungere. Tillid borgerne imellem og borgernes tillid til samfundets institutioner er forhold, der har en hel central betydning for at opretholde et velfungerende samfund. Peder J. Pedersen arbejder med moderne lykkeforskning og diskuterer i sin artikel om lykken faktisk er gods og guld. Det er oplagt bedre at være rig end fat-

tig både for enkeltpersoner og lande, men der er mange andre ting, der afgør om man faktisk bliver lykkelig. Thomas Ploug og Kirsten Halsnæs diskuterer de etiske problemer ved handel med menneskelige organer. Skal vi tillade at man sælger sin ene nyre, eller at man lejer en rugemor? Hanne Petersen diskuterer markedsgørelsen af kønsrelationerne og »kærligheden«. I en verden med store forskelle mellem rige og fattige og mellem mænd og kvinder er der stor fare for, at markedsgørelsen går ud over de svageste grupper. Til sidst diskuterer Peder Andersen det fornuftige i, at man kan betale aflad for forurening ved at købe forureningstilladelser. Hvor Hanne Pedersen ser meget kritisk på handel med sex, ser Peder Andersen langt mere positivt på adgangen til handel med forureningstilladelser.

En del af argumenterne i flere af artiklerne i dette nummer af Samfundsøkonomen, udspringer af debatten på en workshop om »Market, Ethics and Religion« i København d 6.-7. februar i år. Det er derfor her naturligt at takke forskningsrådet for Kultur og Kommunikations netværk »Den danske religionsmodel under forandring« og Carlsberg Fondet for finansiering af denne workshop.

Niels Kærgård, professor,
Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi,
Københavns Universitet,
Gæsterektor af dette temanummer